

Bēgdama no lielpilsētas skaļās...

AUSMA PORMALE. TALS TALS TADS SPOZUMS. R., «LIESMA», 1977.

Pārskatot dzejnieces līdzšinējo devumu, līdzās daudzām automatizēta tēmu, ideju risinājuma dzejoļiem bez formas un satura organiskas saiknes varējām lasīt virkni pievilcīgu, simpātisku mīlas dzejoļu (piemēram, «Mīlestība» krājumā «Atveru logu», «Manas mīlestības ceļā» krājumā «Izturība»), atsevišķus dziļā pārdzīvošana apdvestus dzejoļus vai atmiņā paliekošas rindas («Vai man vēl ciešanu nepietiek?» krājumā «Atveru logu», «Likumi» krājumā «Izturība» un citus):

Pirmajā krājumā dominēja romantiskas pasaules uztveres optimistiska dzeja ar tādiem atribūtiem kā «austošs rīts», «lecoša saule», «spodra rasa», tajā bija daudz «zaļojošas cerības» un «cerību zaļuma», «mirdzošu sapņu» un «spožu bāku» un «taļu». Gandrīz katrs priekšmets, parādība, lieta, cilvēks tikai rādīti kā vienīgie — ar neatkarījamām, izteikti spilgtām

ipašībām: «Es stāvu zem liepas; tā patiesi ir pasaules centrs» (9. lpp.).

Pirmā krājuma klajais optimisms tālākajos krājumos nedaudz pieklust: «Kur tās šalkas visas palikušas, / Kur tie putni aizlaidušies prom?» («Izturība», 56. lpp.) un «Tu vairs netici zvaigznēm?» («Izturība», 50. lpp.).

A. Pormales dzejā ienāk pilsētas iespaids, tiesa gan, lielākoties poētiski nerealizēti.

Krājumā «Zem kokiem klausīties» atgriežas pirmā krājuma «zaļojošās cerības» motīvs, šoreiz «zaļu cerību kurpju», «zaļa cerību mēteļa» u. tml. veidā.

Dzejniece meklē formu, kas būtu visatbilstošākā viņas pasaules redzējuma izteiksmei: japāņu tankas un hoku; heksametru atgādinošs sešu iktu daļeniels, rindu garuma mainīšana; domas atklāšanai svarīgu rindu, vārdu rakstīšana ar lieliem burtiem utt.

Tomēr ļoti bieži, lasot iepriekšējos A. Pormales dzejoļu krājumus, palika iespaids, ka ideju, domu slānis viņas dzejā ir pavisam atsvešināts no formas slāņa, katrs dzīvo savu dzīvi, pie tam forma — bieži bezmērķīga. Vispirmām kārtām tas bija attiecināms uz atskaņām. A. Pormales dzejoļi pārsvarā bija atskaņoti ar tradicionāliem atskaņu pāriem: «vējš — spējš»,

«dumjš — skumjš», «prieks — nieks», «dzīvot — plīvot», «daba — laba», «maizes — raizes» utt. Vaina, protams, bija nevis tajā apstākļi, ka atskaņas tradicionālas, bet gan tajā, ka tās nevis palīdzēja atklāt domu, bet gan noslāpēja to. Tā, piemēram, dzejoļi «Motīvs» («Izturība», 90. lpp.). Pirmais pants: «Ass rudens nazis ceļu šķēlēs griež, / Salst gājēji, pat pārišiem nav silti, / Bet Ļeņingrada mani prieku rieš, / Vai aizmirsti jau būtu Rīgas tilti?»

Varam aizstāt 1. panta 2. un 4. rindu ar 2. panta 2. un 4. rindu: «Bet nav vairs laika, nav vairs laika prātot» un «Uz milu, ilgi cerēto un krāto»; vai 1. panta 1. un 3. rindu ar 3. panta 1. un 3. rindu: «Kāds gaidošs cilvēks Ņevas malā stāv»; «Ik sekundi tam saspringst slaikais stāvs», bet pirmā panta domas veselums neko daudz nemainās, t. i., pantā ir atskaņu veselums un nav domas veseluma.

Kāds ir jaunais A. Pormales dzejoļu krājums?

Cilvēku savstarpējo attieksmju, dabas un cilvēka attieksmju atainojums šai krājumā pārsvarā ir daudzveidīgāks nekā iepriekšējos krājumos. Daudzplāksņaināka ir mīlestība: «Kā rītrasas mirdzums balts, / Kas mūžīgā skaidrībā kalts; / Tik vienkārša bij mana mīla»

(39. lpp.). Un līdzās: «Bez skūpstu garšas, / bez gultas prieka, / bet tomēr kā iemīlējusies būšu» (45. lpp.); un: «Es saprotu: tā nebūs mīlestība. Tā būs divu dažādi jūtošu subjektu kopā pabūšana...» (33. lpp.).

Nopietnāka, skumjāka salīdzinājumā ar iepriekšējiem krājumiem ir liriskās varones seja: «... ar nogurušu smīnu — / Bez dzīvotgribas, dzīvotspēka zaļā — / Un, bēgdama no lielpilsētas skaļās...» (52. lpp.).

Krājumā galveno vietu ieņem liriskās varones pasaules attēlojums (tā ir ikdienišķa, mainīga pasaule). Tai krasi pretstatīta liriskās varones acīs nemainīgā, izveidotā, pabeigtā pasaule. Te ir — Debess, Visums, izplatījums, kosmos, Gaisma, Daba — «Mēs tomēr tikai nieki, / kad Daba darina / uz nakti zvaigžņu sieku» (3. lpp.).

Pirmai un otrai pasaulē pa vidu atrodas cilvēki, ko liriskās varones aprīna, cieņa, pielūgsmē pacēlusi pār reālo, ikdienišķo pasauli (Rainis, Meistars, Māte, «cilvēks brīnišķais» un citi) — «Ko Rainis sacījis, tas ir tas istais; / Es varu tikai improvizēt to» (67. lpp.).

Liriskā varone tiecas pieklūt pasaulēm, kur, pēc viņas domām, viss ir pabeigts, pareizs un liels, — «Jo es gribu tā kā dziļā tāle / Augstu uzlidot un tālu aizlidot» (10. lpp.); «Tik tā, kā Rainis rakstījis, kā Rainis» (68. lpp.); «— Paņemiet, Meistar, otu / un uzgleznojiet ar... laiku mums! / Tādu, kurš stāv uz vietas» (30. lpp.).

Pilnasinīgāka ir liriskās varones reālā pasaule, tā ir daudzveidīgāka, kaut bieži vien smaga un pretrunīga, turpretī ilgotās pasaules attēlojums ir statisks un tikai vienas nokrāsas epitetiem iekrāsots.

No vienas puses, liriskā varone grib būt «normāls», dabisks, vienkāršs cilvēks: «Lai jau foršē tie reaktīvie — / Mums

pie zemes, ar Zemi būt» (56. lpp.). Bet tajā pašā dzejoli arī šaubīšanās: «Vai es laikmetam normāla nederu, / Ka man jāveido īpatnis». Un nedaudz tālāk «īpatnis» — dzejojums «Sarkandaugavas elēģija» ar tradicionālo romantisma pret-nostatījumu: ārprāts — gēnijs (nevienkāršums): «Griež ārprāta nazis / gēnija smadzenes» (64. lpp.) un saprāts, prāts — masa, mietpilsonība (vienkāršums): «Snauž aptaukojusies doma / pie turīga pavarda» (64. lpp.).

Dažāda arī dzejoļu forma: no vienkāršuma — semantiski neitrāliem jamba un trohaja metriem, tautasdziesmu formas imitācijas (18., 22., 77. lpp.) līdz «īpatņiem» — akrostihs, logaēds («I. Jakaitim aprīlī»), dzejolis prozā («Vecās skudras nāve») utt.

Tāda pati mehāniska kā līdzšinējos krājumos palikusi atskaņu loma: «Nekas nav dzīvē viegli veikts, / bet pasākums ir tomēr sveikts» (32. lpp.) utt.

Domas, atsevišķa vārda nozīmes izcelšanai dzejniece lieto lielos sākuma burtus (Lielie, Varenie, Daba, Meistars), izretinātu vārdu (A t j a u n i n ā š a n ā s), treknāku šriftu (dzejoļi «Krāsu riņķis», svešvārdu (smaržīgā vijolīte — Viola odorata), ievieto domas atklāšanai nozīmīgu vārdu metriski neuzsvērtā pozīcijā (piemēram, dzejoli «Rāmā gaisma», kur vārdi «Māt», «Tu», «mīt», novietoti jamba rindu pirmajā neuzsvērtajā pozīcijā, piesaista īpašu uzmanību) utt. Paņēmienu skaits salīdzinājumā ar iepriekšējiem krājumiem ir krietni paplašinājies un daļēji sekmīgi palīdz domas nianšu atklāšanai.

Krājumā nav mazums nepilnību, bet tām cauri izlaužas sirsnība, uzticēšanās un nereti bezpalīdzība, kas lasītāju padara it kā par dzejnieces meklējumu un neveiksmju «līdzauto-ru».

J. KURSITE